

INTELLEKTUAL MULK HUQUQIDA HAMMUALLIFLIK TUSHUNCHASI. HAMMUALLIFLIK SHARTLARI

Ergasheva Malika Rasulovna
Toshkent davlat yuridik universiteti
Magistratura bosqichi talabasi
malikaergasheva0914@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada hammualliflik, jamoaviy faoliyat yuritish huquqiy jihatdan yoritiladi. Intellektual mulk obyektlariga nisbatan hammualliflikning yuzaga kelish asoslari tahlil qilinadi. Hammualliflarning huquq va majburiyatlari tavsiflanadi.

Kalit soʻzlar: muallif, hammualliflik, jamoaviy faoliyat, intellektual mulk, mualliflik huquqi, ixtiro, foydali model, sanoat namunasi, seleksiya yutuqlari, hammualliflik shartlari.

Аннотация. В данной статье соавторство и коллективная деятельность освещаются с правовой точки зрения. Анализируются основания соавторства в отношении объектов интеллектуальной собственности. Описаны права и обязанности соавторов.

Ключевые слова: автор, соавторство, коллективная деятельность, интеллектуальная собственность, авторское право, изобретение, полезная модель, промышленный образец, селекционные достижения, условия соавторства.

Annotation. In this article, co-authorship and collective activities are covered from the legal point of view. The basis of co-authorship in relation to intellectual property objects is analyzed. The rights and obligations of co-authors are described.

Key words: author, co-authorship, collective activity, intellectual property, copyright, invention, utility model, industrial model, selection achievements, terms of co-authorship.

Intellektual mulk huquqi shaxsning ijodiy faoliyati mahsuli sifatida maydonga kelgan obyektlarga nisbatan qoʻllaniladigan huquqdir. **Oʻzbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi 53-moddasiga** muvofiq¹ har bir shaxsning ilmiy, texnikaviy va badiiy ijod erkinligi, madaniyat yutuqlaridan foydalanish huquqi mavjud. Shuningdek, intellektual mulk qonun bilan muhofaza qilinadi. Intellektual mulk obyektlari oʻz navbatida fuqarolik huquqining alohida maxsus obyektlari hisoblanadi. “Intellektual” soʻzi lotin tilidan oʻzlashgan boʻlib, aql degan maʼnoni beradi. Intellektual faoliyatning bir necha turlari mavjud. Shaxsning intellektual faoliyati natijalari quyidagilarda koʻrinadi:

fan², adabiyot va sanʼat asarlari; ijrolar, fonogrammalar, eshittirish-koʻrsatish tashkilotlarining eshittirishlari va koʻrsatuvlari, elektron hisoblash mashinalari

¹<https://lex.uz/uz/docs/-6445145>

²Intellektual mulk. Darslik.|| Mualliflar jamoasi.-T.: 2021.

uchun dasturlar va ma'lumotlar ba'zalari; ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari; seleksiya yutuqlari, oshkor etilmagan axborotlar, shu jumladan, ishlab chiqarish sirlari(nou-xau)

Intellektual mulk obyektlarini yaratgan shaxs bevosita uning muallifi hisoblanadi. Agar asar bir necha mualliflar tomonidan yaratilgan bo'lsa, bunday holatda **hammualliflik** yuzaga keladi.

Endi intellektual mulk obyektlaridagi hammualliflikni tasniflaymiz. Quyidagi intellektual mulk obyektlariga nisbatan hammualliflik yuzaga kealadi:

1. Mualliflik huquqi obyektlariga nisbatan.

2. Turdosh huquq obyektlariga nisbatan.

Ixtirolarga nisbatan.

Foydali modellarga nisbatan.

Sanoat namunasiga nisbatan.

O'simliklarning yangi navlariga nisbatan.

Hayvonlarning yangi zotlariga nisbatan.

Hammualiflik O'zbekiston Respublikasining " Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonuni 12-moddasiga muvofiq quyidagicha tavsiflanadi:

Ikki³ yoki undan ortiq jismoniy shaxsning birgalikdagi ijodiy mehnati natijasida yaratilgan asarga bo'lgan mualliflik huquqi, mazkur asar bo'linmas bir butun yoki har biri ham mustaqil mazmunga ega qismlardan iborat ekanligidan qat'i nazar, **hammualliflarga birgalikda** tegishli bo'ladi. Agar asarning muayyan qismidan uning boshqa qismlariga bog'liq bo'lmagan holda foydalanish mumkin bo'lsa, bu mustaqil mazmunga ega bo'lgan qism deb e'tirof etiladi. Hammualliflarning har biri, agar ular o'rtasidagi kelishuvda boshqacha qoida nazarda tutilgan bo'lmasa, asarning o'zi yaratgan, mustaqil mazmunga ega bo'lgan qismidan o'z xohishiga ko'ra doydalanishga haqlidir.

Hammualiflar o'rtasidagi munosabatlar, qoida tariqasida, kelishuv asosida belgilanadi. Bunday kelishuv bo'lmagan taqdirda, asarga bo'lgan mualliflik huquqi barcha mualliflar tomonidan birgalikda amalga oshiriladi, o'rtasida teng taqsimlanadi. Agar hammualliflarning asari bo'linmas bir butunni tashkil etsa, asardan foydalanishni yetarli asoslar bo'lmay turib taqiqlab qo'yishga hammualliflardan hech biri haqli emas.

Bundan ko'rinib turibdiki, hammualiflar asarning o'zi yaratgan qismidan ixtiyoriy foydalana oladi. Ular o'rtasidagi kelishuv hamkorlikdagi faoliyat mezonlarini belgilaydi.

Shuningdek, mualliflik huquqi ham cheklangan⁴. Cheklangan muddati bor. Qonunga muvofiq hammualliflikda yaratilgan asarga bo'lgan mualliflik huquqi hammualliflarning butun hayoti davomida va hammualliflar orasida eng uzoq umr ko'rgan oxirgi shaxs vafot etganidan keyin yetmish yil davomida amal qiladi.

³<https://lex.uz/ru/docs/-1022944>

⁴И.Б.Якубова. Муаллифлик ҳуқуқи. Ўқув қўлланма. –Т.: 2020

Qonunda⁵ audiovizual asar mualliflari (hammualliflari)sifatida quyidagilardan ko`rsatilgan.

sahnalashtiruvchi rejissor;

ssenariy muallifi;

muayyan audiovizual asar uchun maxsus yaratilgan matnli yoki matnsiz musiqa asari muallifi;

sahnalashtiruvchi operator;

sahnalashtiruvchi rassom.

Shuningdek, intervyuda ham hammualiflikni ko`ramiz.

Intervyuga bo`lgan mualliflik huquqi intervyu bergan shaxsga va intervyu olgan shaxsga, agar ular o`rtasidagi kelishuvda boshqacha qoida nazarda tutilgan bo`lmasa, hammualliflar sifatida tegishlidir.

O`zbekiston Respublikasi 2002-yil yangi tahrirda qabul qilingan **“Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to`g`risida”**gi Qonuniga muvofiq sanoat mulki⁶obyektiga bo`lgan huquq muallifga (hammualliflarga) yoki uning (ularning) huquqiy vorisiga (huquqiy vorislariga) tegishli bo`ladi va patent bilan tasdiqlanadi.

Sanoat mulki obyektini bir nechta jismoniy shaxsning birgalikdagi ijodiy mehnati asosida yaratilgan bo`lib, ular o`rtasida tuzilgan shartnomada boshqacha qoida nazarda tutilgan bo`lmasa, ularning barchasi shu obyektning teng huquqli **hammualliflari** deb e`tirof etiladi.

Muallif (hammualliflar), agar o`zi (o`zlari) yaratgan sanoat mulki obyektini boshqalar g`ayriqonuniy o`zlashtirib olishi natijasida bu obyektga talabnoma topshirilgan yoki patent olingan bo`lsa, patent berilganligi yuzasidan nizolashish yoxud patent egasi sifatida o`ziga (o`zlariga) patentning o`tkazilishini sud tartibida talab qilish huquqiga ega.

Ushbu qonunning **10-moddasiga muvofiq** sanoat mulki obyektining patenti quyidagilarga beriladi:

sanoat mulki obyektining muallifiga (hammualliflariga) yoki uning (ularning) merosxo`riga (merosxo`rlariga);

muallif yoki uning merosxo`ri tomonidan patent berish haqidagi talabnomada yoki sanoat mulki obyektini ro`yxatdan o`tkazilgunga qadar Agentlikka topshirilgan talabnoma beruvchini o`zgartirish haqidagi arizada ko`rsatilgan yuridik va (yoki) jismoniy shaxslarga (ularning o`zi rozi bo`lgan taqdirda);

ushbu moddada nazarda tutilgan hollarda ish beruvchiga.

Ish beruvchi sanoat mulki obyektini sir saqlagan taqdirda muallifga (hammualliflarga) mutanosib ravishda haq to`lashi shart, haq miqdori shartnomada belgilanadi.

Patent egasi bo`lmagan, o`z xizmat vazifalarini yoki ish beruvchidan olgan aniq topshiriqni bajarish munosabati bilan yaratilgan sanoat mulki obyektining muallifi (hammualliflari) tegishli sanoat mulki obyektidan foydalanilganligi yoxud

⁵<https://lex.uz/ru/docs/-1022944>

⁶<https://lex.uz/docs/-76671>

unga oid litsenziya sotilganligi uchun haq olish huquqiga ega. Sanoat mulki obyektidan foydalanilganlik yoki unga oid litsenziyani sotganlik uchun tushayotgan mablag'lar hisobidan muallifga (hammualliflarga) to'lanadigan haqning miqdori, uni to'lash shartlari va tartibi muallif (hammualliflar) hamda ish beruvchi o'rtasidagi shartnomada belgilanadi.

Sanoat namunasi haqidagi talabnoma uchun sanoat namunasi muallifi (hammualliflari) va kimning nomiga patent berish so'ralayotgan bo'lsa, ana shu shaxs, shuningdek ularning turar joyi yoki joylashgan manzili ko'rsatilgan patent berish haqidagi arizani berilishi shart.

Foydali model haqidagi talabnoma uchun ham foydali modelning muallifi (hammualliflari) va kimning nomiga patent berish so'ralayotgan bo'lsa, ana shu shaxs, shuningdek ularning turar joyi yoki joylashgan manzili ko'rsatilgan patent berish haqidagi ariza kiritilishi kerak.

Shuningdek, Ixtiro haqidagi talabnomani olish uchun ham ixtironing muallifi (hammualliflari) va kimning nomiga patent berish so'ralayotgan bo'lsa, ana shu shaxs, shuningdek ularning turar joyi yoki joylashgan manzili ko'rsatilgan patent berish haqidagi ariza zarur bo'ladi.

Seleksiya yutuqlarini ham hammualliflikda yaratish mumkin. Seleksiya yutug'ining mualliflariga tegishli huquq va majburiyatlar O'zbekiston Respublikasining 2002-yil yangi tahrirda qabul qilingan **“Seleksiya yutuqlari to'g'risida”gi Qonunida** belgilab qo'yilgan. Qonunga muvofiq⁷ ijodiy mehnati bilan o'simliklarning yangi navi yoki hayvonlarning yangi zotini yaratgan (chiqargan yoki aniqlagan) jismoniy shaxs seleksiya yutug'ining muallifi deb e'tirof etiladi.

Agar seleksiya yutug'ini yaratishda bir nechta jismoniy shaxs ishtirok etgan bo'lsa, ularning hammasi hammualliflar deb e'tirof etiladi. Hammualliflarga tegishli bo'lgan huquqlardan foydalanish tartibi qonunchilikda hamda ular o'rtasidagi kelishuvda belgilanadi. Muallif (hammualliflar) o'z nomi (nomlari) patent berish haqidagi talabnomada, patentda va seleksiya yutug'i xususida e'lon qilinadigan barcha materiallarda ko'rsatilishi huquqiga ega. Seleksiya yutug'ining muallifiga (hammualliflariga) yoki uning (ularning) merosxo'riga (merosxo'rlariga) patent beriladi.

Qonunning 7-moddasiga asosan muallif (hammualliflar) seleksiya yutug'i yaratilayotganda:

o'zi (o'zlari) egallab turgan lavozimga xos vazifalarni bajargan bo'lsa; seleksiya yutug'ini yaratish maqsadini ko'zlab zimmasiga (zimmalariga) maxsus yuklatilgan vazifalarni bajargan bo'lsa;

ish beruvchi tomonidan o'ziga (o'zlariga) berilgan moddiy vositalar yoki moliyaviy mablag'lardan foydalangan bo'lsa;

o'zi (o'zlari) ish jarayonida orttirgan, ish beruvchi tashkilotning o'ziga xos xususiyatini tashkil etadigan bilim va tajribadan foydalangan bo'lsa, bunday seleksiya yutug'i xizmat tartibida yaratilgan deb hisoblanadi.

⁷<https://lex.uz/docs/-69237>

Agar ish beruvchi yaratilgan seleksiya yutug'i to'g'risida muallif (**hammualliflar**) tomonidan yozma ravishda xabardor qilingan sanadan e'tiboran to'rt oy ichida Agentlikka patent berish haqidagi talabnomani topshirmasa, patent berish haqidagi talabnomani topshirish huquqidan boshqa shaxs foydasiga voz kechmasa va seleksiya yutug'ini sir saqlash to'g'risida muallifga (hammualliflarga) ma'lum qilmasa, u holda muallif (hammualliflar) talabnoma topshirish va o'z nomiga patent olish huquqiga ega bo'ladi. Bunday holda, ish beruvchi patent egasiga shartnomada belgilanadigan miqdorda tovon to'lab, o'z ishlab chiqarishida seleksiya yutug'idan foydalanishda ustuvor huquqqa ega bo'ladi. Ish beruvchi seleksiya yutug'ini sir saqlagan taqdirda muallifga (hammualliflarga) mutanosib ravishda haq to'lashi shart, haq miqdori shartnomada belgilanadi. Patent egasi bo'lmagan seleksiya yutug'ining muallifi (hammualliflari) seleksiya yutug'iga doir litsenziyadan foydalanilganligi yoxud u sotilganligi uchun haq olish huquqiga ega, bu haqning miqdori va uni to'lash tartibi patent egasi yoki uning huquqiy vorisi bilan tuzilgan shartnomada belgilab qo'yiladi. Muallifga (hammualliflarga) haqni patent egasi yoki uning huquqiy vorisi, agar seleksiya yutug'idan foydalanganlik uchun haq to'lash tartibi va muddatlari to'g'risidagi shartnomada boshqacha tartib nazarda tutilgan bo'lmasa, patentning amal qilish muddati davomida to'laydi. Haq muallifga (hammualliflarga) seleksiya yutug'idan foydalanilgan hisobot davri tugaganidan keyin uzog'i bilan olti oy ichida to'lanadi.

Shuningdek, seleksiya yutug'iga nom qo'yilayotganda ham hammualliflar huquqlariga amal qilinadi. Seleksiya yutug'ining nomi⁸ faqat raqamlardan iborat bo'lib qolmasligi, seleksiya yutug'ining xususiyatlari, kelib chiqishi, ahamiyati haqida, muallifning (hammualliflarning) shaxsi haqida yanglishishlarga olib kelmasligi, insonparvarlik va axloq qoidalariga zid bo'lmasligi lozim.

Bir nechta shaxs birgalikda bitta seleksiya yutug'i yaratgan bo'lsa, patentga bo'lgan huquq ularning hammasiga tegishli bo'ladi. Ulardan bittasining yoki bir nechtasining patentga bo'lgan huquqdan voz kechishi boshqalarining patent olish harakatlarini sodir etishiga hamda patent olish taomilida ishtirok etishiga taalluqli bo'lmaydi.

Muallif (hammualliflar) o'zining (o'zlarining) xizmat vazifalarini, muayyan topshiriqni bajarishi bilan bog'liq holda yoki ish beruvchi tashkilotning o'ziga xos xususiyatini tashkil etadigan bilim va tajriba yordamida yaratilgan seleksiya yutug'iga beriladigan patentga bo'lgan huquq, agar bu ular o'rtasidagi shartnomada nazarda tutilgan bo'lsa, ish beruvchiga tegishlidir.

Muallif (hammualliflar), agar o'zi (o'zlari) yaratgan seleksiya yutug'ini boshqalar g'ayriqonuniy o'zlashtirib olishi natijasida bu seleksiya yutug'iga talabnoma topshirilgan yoki patent olingan bo'lsa, patent berilganligiga qarshi e'tiroz bildirish yoxud patent egasi sifatida o'ziga (o'zlariga) patentning o'tkazilishini sud tartibida talab qilish huquqiga ega.

Seleksiya yutug'iga nisbatan patent berish haqidagi talabnoma uchun muallif (hammualliflar) va kimning nomiga patent so'ralayotgan bo'lsa, ana shu shaxs

⁸<https://lex.uz/docs/-69237>

(shaxslar), shuningdek ularning turar joyi yoki manziliga doir ma'lumotlar ko'rsatilgan patent berish haqidagi ariza ham berilishi kerak.

Xulosa, qilib aytganda, hammualliflikda ijod qilingan intellektual mulk obyektlariga jamoaviy asosda egalik qilinadi. Hammualliflar o'rtasidagi munosabatlar kelishuv orqali belgilab qo'yiladi. Patent beriladigan intellektual mulk obyektlari uchun ariza topshirishda hammualliflarning har biri nomi ko'rsatiladi va bu orqali ularning shaxsiy nomulkiy huquqlari muhofaza qilinadi.

Foydalanilgan normativ- huquqiy hujjatlar

1. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi.
2. <https://lex.uz/uz/docs/-6445145>
3. O'zbekiston Respublikasining " Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonuni.
4. <https://lex.uz/ru/docs/-1022944>
5. O'zbekiston Respublikasining "Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahrir)
6. <https://lex.uz/docs/-76671>
7. O'zbekiston Respublikasining "Seleksiya yutuqlari to'g'risida"gi (yangi tahrir)
8. <https://lex.uz/docs/-69237>

Foydalanilgan ilmiy adabiyotlar:

9. Intellektual mulk. Darslik. //Mualliflar jamoasi.-T.:2020.
10. И.Б.Якубова. Муаллифлик ҳуқуқи. Ўқув қўлланма. –Т.: 2020